Kelecsényi László

GM

avagy miért ragad tollat egy színész?

Amikor a hetvenes évek első felében megjelent a *Ködszurkáló,* Latinovits Zoltán színházi bibliája, botránykönyve, alapműve (nem kívánt törlendő), persze, hogy vihart kavart. Ifjú és gyanútlan egyetemistaként, pályakezdő tanulmányszerzőként, egy folyóirat szerkesztőasszonya rá akart venni, hogy készítsek egy afféle ellen-interjút egy másik, íróként sem akármilyen színészünkkel, azaz Gábor Miklóssal. A csillagok szerencsés állásának következtében erre a beszélgetésre akkor nem került sor.

Eltelt húsz esztendő, benőtt a fejem lágya, nem hallgattam már efféle szirénhangokra. Csak GM-t szerettem, talán jobban is, mint az akkor már bő másfél évtizede halott LZ-t (holott ugyebár könyvet róla írtam). Amikor lehetőségem nyílott egy réges-rég megszűnt hetilap munkatársaként, mégis megcsináltam az interjút. GM némi rábeszélés hatására belement a beszélgetésbe, csak egy feltételt szabott. Színházról egy szót sem. Olvasásról, könyvgyűjtésről, kedves íróiról beszélgettünk. Olyan sikere lett kettőnk párbeszédének, hogy a képes hetilap interjúja még a Szabó családba is bekerült. Rég volt, szép volt, tán igaz se volt.

Szóba került köztünk, hogy mennyire megszerette a szövegszerkesztés számítógépes módját, hogy szenvedélyes naplóírását mennyire segíti a modern technika. Szép sorban meg is jelentek a diáriumai, az első kettő (*Egy csinos zseni, Sánta szabadság)* még a Magvetőnél, a harmadik – sajnos – már csak GM halála után a Palatinus Kiadónál. Utóbbi *Nyomozok magam után* címmel, amelynek szerkesztésében akadt némi szerepem. GM halála után Réz Pál, a Holmi folyóirat főszerkesztője lecsapott a gazdag kézirat-anyagra, és Vass Éva segítségével és engedélyével válogatott részleteket publikált a folytonosan önelemző színész és magánember írásos hagyatékából. Ennek nyomán készült az újabb kötet, egyelőre az utolsó.

Legjobb tudomásom szerint még sok-sok kiadatlan szöveg szunnyad GM hagyatékában, melynek sorsáról a nemrég elhunyt Vass Éva úgy rendelkezett, hogy az még hosszú esztendőkig ne legyen olvasható, kutatható. Ő tudja, miért tette.

Ott vannak viszont a halála előtt és után megjelent kötetek, melyek újraolvasásra késztetnek. Ebből másolok ide egy gyöngyszemet, melynek megértéséhez az ifjabb – értsd: nem vén – olvasók kedvéért némi lábjegyzet szükségeltetik.

Tehát. GM a legsötétebb Rákosi-korban hithű kommunista volt. Egyetlen Kossuth díját sem Hamletért, hanem Sztálin alakításáért kapta, melyet még a Blaha Lujza téri Nemzetiben domborított, ahonnét meg is szökött az Izabella (ma Hevesi Sándor) téri Madách Színházba. A pártból ugyan nem lépett ki, csak 1957-ben nem lépett be az alakuló MSZMP-be.

Ennyi talán elég is a következő sorok megértéséhez.

„1956. október 3.

A taggyűlésre a nagy-budapesti Pártbizottság ismét Horváth Mártonnét küldte, aki meglepetésünkre helyeselte felszólalásaink merészségét. Vita és hozzászólások közben a terem egyik ablakában egyszerre csak mit láttam?, azt láttam, hogy a Wesselényi utca túlsó oldalán, a szemközti ház első emeletének éppen szemközti, nyitott ablaka mögött, a sötét szoba mélyén egy meztelen lány tesz-vesz. Pont kettejük, az elnökségi asztalnál velünk szembe ülő párttitkár és Horváthné válla közt láttam, és nyugodtan nézhettem őt, hisz az elnökék háttal az ablaknak, nem is sejtették, hogy mi történik a hátuk mögött, a Wesselényi utca másik oldalán. Gyanútlan arcuk jóhiszemű volt, csaknem szánalmas, mint azoké a kisfizetésű és jó szándékú tanároké, akiket a tanulók kétségbeesésbe kergetnek rossz magaviseletükkel, és akik nem sejtik, hogy a fegyelmezett csend, amellyel az osztály ezúttal a megszokott ordítozás, röhögés és füttyögés helyett fogadja őket […] hogy ez a csend ravaszul kigondolt csíny csapdája csak, újabb gazemberségek előkészületeit leplezi, és a jámbor fiúarcok a visszafojtott, cinkos vihogástól oly merevek, így párttitkárunk és Horváth Mártonné is, épp most, mind elégedettebbek lettek, úgy látták, hogy a Madách Színház pártélete örvendetesen fejlődik, úgy találták, hogy a taggyűlés ezekben a sorsdöntő napokban a szokottnál komolyabb és izgalmasabb, ettől ők is lelkesebbek lettek, alig várták, hogy újabb felszólalónak adhassák meg a szót, az arcok rendkívül feszült kifejezését látva ma sokat vártak a tagságtól, nem tudhatták, hogy nem azért elmélyültek és szinte komorak az arcok, mert izgalmas felszólalásra készülnek a kommunisták, hanem mert kettőjük háta mögött, odaát, egy szoba mélyén, alig kivehető sötét bútorok, kredencek és vitrinek között, egy nagy ebédlőasztalt időnként megkerülve, egy meztelen lány jön-megy, az ő fehérségét követi mindenki koncentrált figyelemmel…”

Aki kíváncsi a folytatásra, lapozza fel a *Sánta szabadság* 245. oldalát (Magvető Kiadó, 1997). Jiří Menzel kamerájához illő, hrabali filmjelenet sejlik föl pár nyomtatott sorban. GM sokat írt, GM komoly dolgokról írt, de ilyet is tudott.

Vajon mit rejthet irodalmi hagyatéka?

Ki megéri, meglátja.